

İnfodemi, Korku ve Dezenformasyon: Pandemi Döneminde Sosyal Medyada İslamofobi

*Infodemic, Fear and Disinformation:
Islamophobia on Social Media During The Pandemic*

Yiğit Cem Eskicioğlu

Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi, Diaspora Araştırmaları Merkezi, yigiteskicioğlu@sakarya.edu.tr

ORCID:0000-0002-4587-9544

Journal of Migration and Political Studies

MIPOS 2023

Cilt Volume I - Sayı Number I

ss. pp. 17-34

Geliş Tarihi Received: 14.07.2023

Kabul Tarihi Accepted: 26.07.2023

Atf Citation: Eskicioğlu, Y. C. "İnfodemi, Korku ve Dezenformasyon: Pandemi Döneminde Sosyal Medyada İslamofobi." *Journal of Migration and Political Studies* 1 (2023): 17-34

ÖZET

Pandeminin yaratmış olduğu belirsizlik ortamı; medikal, ekonomik, kültürel ve siyasi problemlerin yanı sıra yabancı düşmanlığı, sinofobi, antisemitizm ve İslamofobi gibi kültürel ırkçı ideolojilerin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Pandemi döneminde yayılan sadece virüs olmamış aynı zamanda yanlış bilgiler ve dezenformasyon da salgınla eş zamanlı yayılarak pandemiyle birlikte infodemiye yol açmıştır. Müslümanlara yönelik nefret suçları pandemi öncesinde hem çevrim dışı hem de çevrim içi platformlarda artarken pandemi döneminde de Müslümanların Batı'da ve Güney Asya'da yaşamış oldukları akademide pek çok farklı bağlamda tartışılmaktadır. Bu çalışmada pandemi döneminde sosyal medyada İslamofobinin hangi yollarla ve nasıl gerçekleştiği incelenmeye çalışılacaktır. Çevrim içi İslamofobik nefret, sosyal medya platformlarındaki düzenlemelerle engellenmeye çalışılsa da halihazırda dijital ortamda en çok görülen nefret söylemlerinin başında gelmektedir. Bu durum tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi döneminde de Müslümanlar hakkında dezenformasyon, etiketler ve memler gibi farklı biçimlerde kendisini göstermektedir. Çalışmada öncelikle Müslümanlara yönelik nefret suçlarına değinilecek, sonrasında yeni medyadaki örtük ve açık İslamofobik örnekler incelenerek sosyal medyada ve dijital dünyada yer alan İslamofobik içeriklerin farklı tekniklerle yayılması ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Sinofobi, Popülizm, Yabancı Düşmanlığı

EXTENDED ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has deeply impacted social interactions by exacerbating animosity, xenophobia, and biases toward various identities. Beyond the virus, the pandemic saw the concurrent dissemination of misinformation and disinformation, giving rise to what can be termed an "infodemic." Coined from the fusion of "epidemic" and "information," an infodemic signifies the rapid and extensive propagation of both inaccurate and accurate information akin to an epidemic's spread. The initial stages of the pandemic, marked by uncertainty and unpredictability, created a distinctive opening for the perpetuation of Islamophobia through conventional media and online platforms. Amidst constraints such as lockdowns, curfews, scarcities in protective equipment, economic crises, an atmosphere of ambiguity, Islamophobic and far-right actors targeted Islam, and Muslims were stigmatized in traditional media and social media. This study examines the spread of Islamophobic ideology through social media during the pandemic and techniques to increase prejudice and hatred against Muslims. During the COVID-19 pandemic, Muslims have not only been affected by disinformation in the media and social media, but cases of hate crimes and discrimination have also increased. In addition to the large number of attacks on mosques, associations, and places of worship in Europe every year, the number of hate crimes against Islam and Muslims peaked during the pandemic in developed countries such as Germany and the UK. Islamophobia is mainly produced implicitly in traditional media and can manifest itself more openly and aggressively in new media with the developing technology and digitalization. When the groups manipulating social media are analyzed, internet trolls, video game publishers on various platforms, conspiracy theorists, social media influencers, news channels, and politicians' discourses come to the fore. The most common tools these manipulators exploit are disinformation, hashtags, and memes on social media.

When we look at disinformation, India comes to the fore in addition to Western countries. Anti-Muslims in India primarily generate disinformation about Muslims as super-spreaders. In India, which has been at the center of online and offline attacks against Muslims during the pandemic, members of the ruling nationalist Bharatiya Janata Party (BJP) have claimed Muslims for spreading the virus. Among other disinformation, images of Muslims praying on the streets and sneaking into mosques during the COVID-19 restrictions, recorded months ago but presented as new, have been circulated especially on Twitter accounts and Telegram groups. Hashtags are essential in interacting and spreading posts in the evolving social media landscape. In particular, hashtags are used to create topical links and increase the number of views. Moreover, hashtags effectively spread Islamophobic hatred by far-right users. The viral Islamophobic and Muslim-blaming hashtags were intended to increase social pressure on Muslims. According to a report by Time magazine, #CoronaJihad was used as a hashtag in more than 300,000 tweets between March 28 and April 3, 2020, especially from India and the US, and the fact that this hashtag was viewed by millions of people on Twitter in a short time. These hashtags, mainly originating from India and containing hate speech, show that Islamophobia poses a significant threat in Europe and Asia. The prevailing societal factions in both areas endeavor to validate their ideologies by linking Islam, which they view as a menace, to the pandemic, thereby instilling fear. Memes, which are used as a humor tool and reach many people quickly by reproducing through imitation, turn into today's online propaganda tools with these features. Especially far-right accounts use memes effectively to spread their ideologies, create networks and marginalize different groups. Studies on Islamophobic memes show that memes that aim to spread Islamophobic hatred associate Islam with violence and terrorism, stereotyping Muslims, portraying Islam as a misogynistic religion, and dehumanizing Muslims. When we examine the prominent Islamophobic memes during the pandemic, images show Muslims as suicide bombers and now virus spreaders. In addition, there is content expressing that Islam is helpless in the face of COVID-19 and seeks help from non-Muslims. Apart from these, there are memes claiming that the producer of the virus is China and the distributor is Muslims. The far-right, which sought to validate its endeavors prior to the pandemic by exploiting apprehension and distrust surrounding matters like terrorism, immigration, the economy, and unemployment, persisted in its activities amid the pandemic by:

- 1) Accusing Muslims of being responsible for propagating the virus,
- 2) Asserting that aid was being hindered from reaching other societal groups due to Muslims,
- 3) Producing disinformation that Muslims were subjected to preferential treatment throughout the pandemic.

As a result, the COVID-19 pandemic has been a great tragedy affecting people and increased discrimination and hostility towards Muslims. The conditions created by the pandemic have influenced Islamophobic actors to legitimize their discourse through fake news, disinformation, hashtags, and memes.

Keywords: Covid-19, Islamophobia, Social Media, Disinformation

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

COVID-19 salgını sıhhi, ekonomik ve insani bir trajedi olmakla birlikte ayrımcılığı, farklı kimliklere yönelik nefreti, yabancı düşmanlığını ve önyargıları artırarak toplumsal ilişkileri derinden etkilemiştir. Hâlihazırda Batı’da ve Asya’da Hindistan ve Çin gibi ülkelerde yükseliş trendi içerisinde olan Müslümanlara ve İslam’a karşı önyargı ve nefret, pandemi döneminde de virüsün yayılmasına paralel bir ivmeyle yayılmıştır. Özellikle salgın döneminin başındaki belirsizlik ve öngörülemez ortam, İslamofobinin medya ve sosyal medya aracılığıyla bu dönemde yeniden üretilebilmesi için eşsiz bir fırsat sunmuştur. Kısıtlamaların, sokağa çıkma yasaklarının, koruyucu ekipman eksikliğinin, ekonomik krizlerin ve yaşanan belirsizliğin ortasında, bilhassa İslamofobik ve aşırı sağcı aktörler tarafından İslam dini hedef alınmış ve Müslümanlar medya ve sosyal medyada damgalanmıştır. Dolayısıyla, kimliklerini ve söylemlerini İslam düşmanlığı üzerinden konumlandıran yeni aşırı sağ hareketler için COVID-19 uygun bir ortam sağlamıştır. Bu çalışmada, pandemi sırasında İslamofobik ideolojinin sosyal medya aracılığıyla yayılması ve Müslümanlara karşı önyargı ve nefreti artıracak teknikler incelenmeye çalışılacaktır.

1990’larda kullanımı yaygınlaşmaya başlanan İslamofobi kavramı, kapsamlı bir şekilde ilk kez 1997 tarihli Runnymede Raporunda *İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Meydan Okuma* başlığıyla ele alınmıştır. İslamofobik bakış açısına göre İslam, Batı toplumunu ve onların demokratik ve liberal değerlerini tehdit eden, şiddet içerikli ve saldırgan bir siyasi ideoloji olarak gösterilmek istenmektedir. Kültürel, etnik ve dilsel olarak farklı insan gruplarından oluşan Müslümanlarsa, tek bir büyük homojen dinsel grup olarak stereotipleştirilmeye çalışılmaktadırlar.¹ Batı medyasında, 11 Eylül saldırılarının ardından “Terörle Savaş” üzerinden inşa edilen İslamofobi 2010 sonrası yaşanan “Mülteci Krizi” ve DAES gibi faktörlerin ortaya çıkmasının ardından bu olaylarla birlikte politikacıların söylemlerinde ve medyada yeniden üretilmektedir.² İslam’a ve Müslümanlara yönelik nefretin, korkunun ve paranoyanın körüklenmesi mevcut İslamofobinin yükselmesine yol açarak Müslümanlara yönelik nefret suçlarının ve saldırıların artmasına neden olmaktadır. Akademik tartışmalarda İslamofobi yerine “Müslüman Karşıtı Irkçılık”, “Müslüman Karşıtlığı”, “İslam Düşmanlığı” gibi terimler kullanılsa da İslam dinine ve Müslümanlara yönelik olumsuz tavırları ve düşmanlığı açıklaması açısından bu çalışmada kapsayıcılığı ve vermek istediği anlam nedeniyle “İslamofobi” terimi kullanılarak; İslam’a ve

¹ Runnymede Trust, Commission on British Muslims and Islamophobia, *Islamophobia: A Challenge for Us All: Report of the Runnymede Trust Commission On British Muslims and Islamophobia*, (London: Runnymede Trust, 1997).

² Fikret Topal, Soner Tauscher ve Yiğit Cem Eskicioğlu, “Avrupa’da İslamofobiyi Ölçmek: Bir İndeks Denemesi,” içinde *I. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Ankara, 2023): 760.

Müslümanlara yönelik düşmanlığı, nefreti ve korkuyu açığa çıkaran veya teşvik eden olumsuz değer yargıları kastedilmektedir.³

Avrupa Konseyi'nin bünyesinde bulunan Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (European Commission against Racism and Intolerance, [ECRI]) 2020 yılında yayımlanmış olduğu 6. Avusturya raporunda “*Siyasi söylemler özellikle Müslümanları ve mültecileri hedef alan son derece düşmanca imalarda bulunuyor.*”⁴ uyarısında bulunmasından ve bu minvalde giderek artan İslamofobinin özellikle siyasilerin söylemleriyle endişe verici boyutlara ulaşıldığının ifade edilmesinden kısa bir süre sonra, dönemin Avusturya Özgürlük Partisi (Freiheitliche Partei Österreichs, [FPÖ]) Genel Başkanı Norbert Hofer 16 Haziran 2020 tarihinde gerçekleştirdiği konuşmasında; “*Koronadan korkmuyorum. Korona tehlikeli değil, Kur’an daha tehlikeli.*” ifadesini kullanmıştır.⁵ Bir başka aşırı sağcı siyasetçi olan ve son on yılda Özgürlük Partisi’ni (Partij voor de Vrijheid, [PVV]) Hollanda’nın en çok oy alan ikinci partisi konumuna getiren Geert Wilders, pandemi döneminde hastanelerde yatmak zorunda kalan Müslüman hastalar yüzünden Hollandalıların yer bulamadığını iddia etmiştir.⁶ Dolayısıyla, aşırı sağcı siyasetçilerin pandemi döneminde de Batı’nın “İslamlaşması” tehlikesi üzerinden korku ve dezenformasyon yaratma amacı güttüğü görülmektedir. Üstelik popülist aşırı sağcı liderlerin bu açıklamaları sadece marjinal politik gruplar arasında paylaşılmamakta ve Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik adaylığı⁷ veya göçmenler⁸ gibi konularda giderek ana akım siyasi partilerin söylemlerinde de yer almaktadır. Aşırı sağın halk tarafından belli bir karşılık bulması ve söylemlerinin Fransa’da Rönesans Partisi ve Avusturya’da Avusturya Halk Partisi (Österreichische Volkspartei, [ÖVP]) gibi ana akım merkez partiler tarafından da paylaşılması neticesinde Müslümanlara yönelik nefret suçları ve ayrımcılık artışa geçmiştir.

I. MÜSLÜMANLARA YÖNELİK NEFRET SUÇLARI VE AYRIMCILIK

Nefret suçunun temelinde önyargı yatmaktadır. Failin saikiyle diğer suç türlerinden ayrılmaktadır. Nefret suçlarını incelediğimiz zaman mağdurların dinleri, ırkları, etnik kökenleri, cinsel yönelimleri, engellilik durumları, cinsiyet veya diğer özelliklerine göre hedef alınmakta oldukları görülmektedir.⁹ Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı’nın (OSCE, [AGİT]) tanımına göre bir şahsa veya topluluğa karşı işlenen herhangi bir suçun motivasyonu olarak o şahsın veya topluluğun ırkı, rengi, etnik kökeni, dini inancı, yaşı, cinsiyeti veya

³ Abdülkadir Gölcü ve Mustafa Çuhadar, “Batı Topluluklarında İslamofobi’nin Üretilmesinde Medyanın Rolü,” *Ombudsman Akademik* 7, (2017): 75.

⁴ “ECRI Report On Austria (Sixth Monitoring Cycle),” *ECRI*, 7 Nisan 2020, erişim 10 Eylül 2021, <https://rm.coe.int/report-on-austria-6th-monitoring-cycle-/16809e826f>

⁵ “Koran gefährlicher als Corona-FPÖ als macht in Wien Stimmung,” *VOL*, 16 Haziran 2020, erişim 10 Eylül 2021, <https://www.vol.at/koran-gefaehrlicher-als-corona-fpoe-macht-in-wien-stimmung/6648566>

⁶ Erik Bähre, “Dutch superiority the cause of so many Covid-19 infections?,” *leidenanthropologyblog*, 20 Ekim 2020, erişim 22 Mart 2022, <https://www.leidenanthropologyblog.nl/articles/dutch-superiority-the-cause-of-so-many-covid-19-infections>

⁷ Ali Balcı ve Filiz Cicioğlu, “Turkey in the discourse of European far right: the uses and abuses of Turkey’s membership process for a counter-hegemony,” *Journal of Contemporary European Studies* 28, sayı:1 (2020).

⁸ Leila Hadj Abdou, Tim Bale ve Andrew Peter Geddes, “Centre-right parties and immigration in an era of politicisation,” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48, sayı:2 (2022): 327-40

⁹ Ryan Thorneycroft ve Nicole L. Asquith. “The Dark Figure of Disablist Violence,” *The Howard Journal of Criminal Justice* 54, (2015).

cinsel yönelimi, fiziksel/zihinsel engelleri veya benzer bir aidiyetinin olması nefret suçu arasına girebilmektedir.¹⁰ Nefret suçları iki ana unsurdan oluşmaktadır: suç teşkil eden bir fiil ve önyargılı bir saik. Nefret suçunun meydana gelebilmesi için öncelikle temel bir suç işlenmesi ve bu suçun “önyargıya” dayanan belirli bir saikle işlenmiş olması gerekmektedir.¹¹ Müslümanlara yönelik nefret suçları genellikle diğer nefret suçu türlerinden ayırt edici nitelikte olup kendine has özellikler taşımaktadır. Bu tür nefret suçları Müslümanlarla bağlantılı olan veya bağlantılı addedilen şahısları veya cami, dernek, okul gibi mülkleri hedef almaktadır.¹²

Nefret suçlarının büyük bir kısmı kamusal alanlarda ve işyerlerinde gerçekleşmektedir.¹³ Nefret suçunu aşırı sağ için cezbedici kılan unsurların başında saldırıların aslında sadece mağdura yönelik değil aynı zamanda mağdurun ait olduğu topluluğa veya gruba da mesaj göndermesi oluşturmaktadır. Bu şekilde nefret saiki ile işlenen suç asli görevini yerine getirmektedir. Amaç sadece bir kişinin yaşayacağı psikolojik veya fiziksel ve maddi zararlarla birlikte kişinin temsil ettiği düşünülen gruba da bu korkunun yayılmasını sağlamaktır. Bu yönlerinden dolayı nefret suçu, aşırı sağın en etkin kullandığı saldırı araçlarının başında gelmektedir. Müslümanlara yönelik nefret suçlarında ise Müslüman kimliği daha belirgin olan ve dini giysiler (başörtüsü, peçe, burka vd.) kullanan kadınlara yönelik fiziksel ve sözlü saldırılar ön plana çıkmaktadır. Bunların yanında, camilere ve Müslüman derneklerine yönelik saldırılar da son yıllarda özellikle Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ülkelerde artışa geçmiştir. Kur’an-ı Kerim’in yakılması gibi olaylar ve Hz. Muhammed’i hedef alan karikatürler gibi Müslümanları provoke ederek İslamofobiyi toplum geneline yaymaya çalışan saldırılara da özellikle Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerinde son yıllarda sıklıkla rastlanılmaktadır. Bununla birlikte, pandemi süreci İslamofobinin yayılması, Avrupa şüpheciligi ve göçmen karşıtlığı gibi konularda aşırı sağa yeni imkanlar tanımıştır.

COVID-19 döneminde nefret suçu ve ayrımcılıkla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri artmakta¹⁴ ayrıca Müslümanlar, siyahiler, Asyalılar ve farklı etnik azınlıklar toplumun en dezavantajlı kesimlerini oluşturmaktadır. Almanya’da pandeminin en şiddetli yaşandığı 2020 yılında bir önceki yıla göre camilere ve Müslüman kişilere yönelik saldırıların arttığı görülürken çevrim içi İslamofobik saldırılar da yükselişe geçmiştir.¹⁵ İngiltere ve Galler’de 2 Mart-15 Mayıs 2020 tarihleri arasında dini gruplara yönelik COVID-19 bağlantılı ölümlerin incelendiği araştırmaya göre, 100.000 erkek başına 198,9 ölüm ve 100.000 kadın başına 98,2 ölüm ile Müslümanlar tüm dini gruplar arasında ilk sırayı almaktadırlar.¹⁶ Ölüm oranlarında

¹⁰ “What is Hate Crime,” *OSCE*, erişim 13 Aralık 2021, <https://hatecrime.osce.org/>

¹¹ “Hate Crime Laws,” *OSCE*, erişim 13 Aralık 2021, <https://www.osce.org/odihr/36426>

¹² “Hate Crime Against Muslims,” *OSCE*, erişim 13 Aralık 2021 https://www.osce.org/files/f/documents/1/6/373441_1.pdf

¹³ Wahiba M. Abu-Ras ve Zulema E. Suarez, “Muslim Men and Women’s Perception of Discrimination, Hate Crimes, and PTSD Symptoms Post 9/11,” *Traumatology* 15, sayı:3 (2009): 48.

¹⁴ Zehra Hopyar, “Covid-19 Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri: Birleşik Krallık Örneği,” *Akademik Düşünce Dergisi* 4, (2021).

¹⁵ Soner Tauscher, “Islamophobia in Germany: National Report 2020,” içinde *European Islamophobia Report 2020*, ed. Enes Bayraklı ve Fared Hafez (Viyan: Leopold Weiss Institute, 2021), 363.

¹⁶ “Coronavirus (COVID-19) related deaths by religious group, England and Wales: 2 March to 15 May 2020,” *Office for National Statistics*, erişim 10 Ocak 2021, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandco>

Müslümanların ardından ise Yahudiler, Hindular ve Sih dini grupları gelmektedir. Görüldüğü üzere, Müslümanlara ve azınlıklara yönelik nefret suçları ve ayrımcılık COVID-19 döneminde sadece saldırılar üzerinden meydana gelmemektedir. İngiliz Tabipler Birliği verilerine göre, İngiltere’de siyahi, Asyalı ve etnik azınlık geçmişine sahip olan sağlık çalışanları tüm personelin (hemşireler ve doktorlar dâhil) %21’ini oluştururken, ölüm oranlarında ise %63’lük bir oranı meydana getirmektedir. Hemşirelerin %20’sini oluşturan siyahi, Asyalı ve etnik azınlık geçmişine sahip olan kişiler, hemşire ölüm oranlarında %64’ü oluşturmaktadır. Aynı zamanda doktorların %44’ünü oluşturan bu grup, tüm doktor ölümlerinde ise %95’i oluşturmaktadır.¹⁷

II. COVID-19 DÖNEMİNDE MEDYA VE SOSYAL MEDYADA İSLAMOFOBİ

Van Dijk’a göre haber medyası dünyada gerçekleşen gelişmeleri ve haberleri sadece pasif bir şekilde tanımlamaz veya kaydetmez, bunlarla birlikte bu haberleri çoğunlukla birçok kaynak söylem türüne dayalı olarak aktif bir şekilde yeniden inşa eder. Kurumsal çıkarlar, haber değerleri, profesyonel ideolojiler ve haber şeması formatları bu dönüşümde ve haberlerin üretiminde önemli rol oynamaktadır.¹⁸ Yapılan haberlerin içeriği ve kullanılan dil, herhangi bir konuda ve herhangi bir topluluğa yönelik destekleyici veya karşıt ideolojilerden bağımsız düşünülemez. Özellikle Batı medyasında Müslümanlarla ilgili yapılan haberlerin içeriği ve kullanılan söylem sık sık örtük veya açık İslamofobik bir dil içermektedir.

Medya, ideolojilerin yayılması ve halk üzerinde etki kurabilmek için önemli bir araçtır. Bunun sağlanabilmesi için özellikle propaganda ve dezenformasyona ihtiyaç duymaktadır. Bu sayede medya, egemen sınıfların yararına toplum üzerinden rızayı yeniden üretme işlevini yerine getirmektedir.¹⁹ Dolayısıyla medya, toplumsal rızanın kazanılması için etik sınırların dışına çıkarak ve dezenformasyon aracılığıyla kitlelerin bilinçlerinin şekillendirilmesinde aktif bir şekilde rol almaktadır.

Günümüzde basılı ve dijital medyada, haberlerde ve tartışma programlarında Müslümanlarla ilgili konularda tek taraflı ve sorumsuzca yer veriliyor olması, İslam düşmanlığına yönelik duygu ve eylemleri besleyen bir zemine dönüşmüştür. İslami sembol ve figürler sadece aşırı sağcı gruplar tarafından değil konvansiyonel ve dijital ana akım medya tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır.²⁰ Medya, İslamofobik içerikleri üretirken yalnızca Müslümanlar ve İslam hakkında olumsuz metinleri ve görselleri istikrarlı biçimde yayınlamamakta aynı zamanda Müslümanlar ve İslam’la ilgili olumlu imajları da göstermemekte²¹ veya İslam ve Müslümanlarla bağdaştırılan imajları bağlamından çıkararak kullanmaktadır. Pandemi dönemindeki Müslüman imajı üzerine medya çalışmaları göstermektedir ki; Batı medyası Müslümanların kimliklerini

mmunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/articles/coronaviruscovid19relateddeathsbyreligiousgro
upenglandandwales/2marchto15may2020

¹⁷ “COVID-19: the risk to BAME doctors,” *British Medical Association*, erişim 10 Ocak 2021, <https://www.bma.org.uk/adviceand-support/covid-19/your-health/covid-19-therisk-to-bame-doctors>

¹⁸ Teun A. van Dijk, “Mediating Racism The role of the Media in production of Racism,” içinde *Language, Power and Ideology: Studies in political discourse*, ed. Ruth Wodak (John Benjamins Publishing Company 1989), 203.

¹⁹ Edward S. Herman ve Noam Chomsky, *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir* (İstanbul: Minerva Yayınları, 1999), 22.

²⁰ İbrahim Kalın, “İslamofobi ve Çokkültürlülüğün Sınırları,” içinde *Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi*, ed. John L. Esposito ve İbrahim Kalın (İstanbul, İnsan Yayınları: 2018), 44.

²¹ Gölcü ve Çuhadar, “Batı,” 86.

olumlu haberlerde kullanıyor olsa da ortaya iyi Müslüman ve kötü Müslüman dikotomisi çıkartılmak istenmektedir.²²

Nitekim COVID-19 salgınının tüm dünyada etkisini göstermeye başladığı 11 Mart 2020 tarihinde ABD Başkanı Donald Trump'ın Avrupa'dan gelen tüm seyahatleri 30 gün boyunca askıya alacaklarını ve AB'nin gerekli önlemleri alma konusunda başarısız olduğunu açıkladığı haberinde, *the New York Times* gazetesinin web sitesinde görsel olarak içerisinde Türk bayrağı ve cami bulunan bir fotoğrafa yer vermiştir.

Şekil 1: The New York Times'ın 11 Mart 2020 Tarihli Web Sitesinin Ana Sayfası

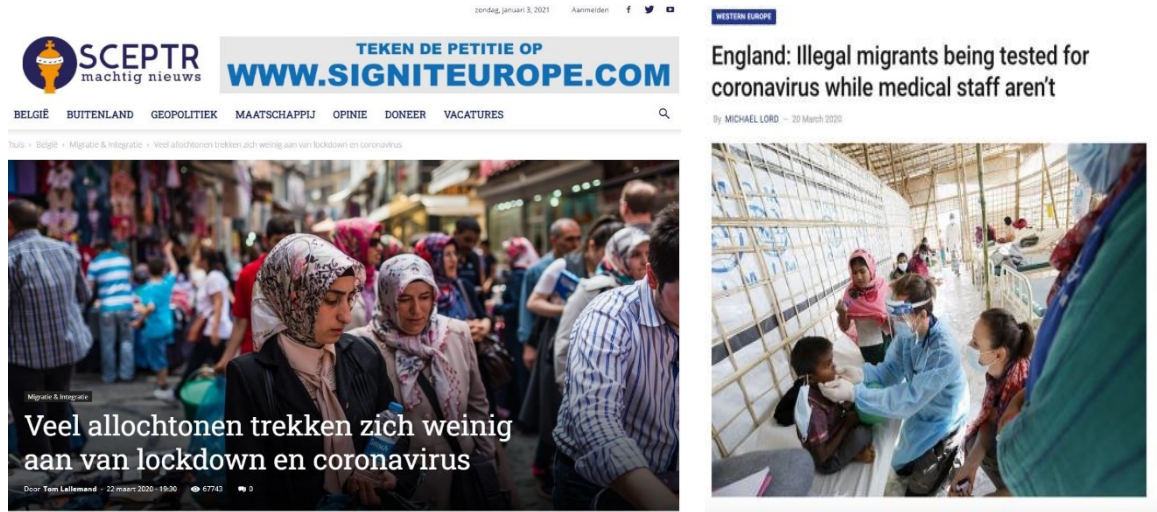

Türkiye'de daha ilk vakaların ortaya çıkmaya başladığı bu dönemde *CNN International*, *BBC* ve *Associated Press* gibi diğer uluslararası medya kuruluşları da COVID-19 ile ilgili gelişmeleri aktardıkları haberlerini ve bu haberleri servis ettikleri sosyal medya hesaplarını, içeriğinde Türkiye hakkında bir bilgi olmamasına rağmen Türkiye'de dezenfekte edilen bir caminin fotoğraflarıyla birlikte yayınladılar. *BBC*, ABD'ye seyahat yasaklarını ve İtalya'da alışveriş merkezlerinin kapanmasına yer verdiği haberinde, *CNN International* ise İtalya, Çin ve İran'daki COVID-19 vaka sayılarını verdiği haberinde aynı cami görselini kullanmıştır. Hiç kuşkusuz bu haberlerde yer bulan Türk bayrağı ve cami görselleri, Batı'nın konvansiyonel ve dijital iletişim ağında tesadüf eseri kullanılmamaktadır. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla "Terörle Savaş" gibi kavramlar üzerinden inşa edilen İslamofobi böylece COVID-19 haberlerinde de kendine örtük bir şekilde yer bulmuştur.

²² Elizabeth Poole ve Milly Williamson, "Disrupting or reconfiguring racist narratives about Muslims? The representation of British Muslims during the Covid crisis," *Journalism* 24, sayı: 2 (2023): 263.

İslamofobi sadece konvansiyonel medyada örtük bir şekilde üretilmemekte, aynı zamanda gelişen teknoloji ve dijitalleşmeyle birlikte yeni medyada da kendini daha açık ve saldırgan bir biçimde gösterebilmektedir. Belçika merkezli çevrim içi haber platformu olan ve 2022 yılında yeni medyadaki yayın hayatına son veren *Scepter* haber platformunun; “*Göçmenler Koronavirüs ve Kısıtlamalarla İlgilenmiyor*” başlıklı haberi incelendiğinde ne zaman ve nerede çekilmiş olduğu belli olmayan, başörtülü iki kadının ön planda verilmiş olduğu bir görsel ile yaptıkları birkaç röportaj sonucu herhangi bir dayanağa ihtiyaç duymadan, Müslümanların pandemiye ciddiye almadıklarını iddia ettikleri bir içerikle karşı karşıya kalınmaktadır.

Şekil 2: Belçika Merkezli Aşırı Sağcı Scepter’ın 3 Ocak 2021 Tarihli Web Sitesinin Ana Sayfası ve Voice of Europe’un Kaldırmış Olduğu Düzensiz Göçmenler ve COVID-19 Testi Haberi

Bir başka haber platformu olan *Voice of Europe* (VOE) ise Fransa üzerinden İngiltere’ye gelen 22 düzensiz göçmene COVID-19 testi yapılmasına ilişkin “*Fransa’dan İngiltere’ye gelen düzensiz göçmenlere koronavirüs testi uygulanırken, birçok sağlık çalışanı testlerden yoksun bırakılıyor*” başlıklı haberinde İngiltere’deki sağlık çalışanlarının test edilememesinin nedeni olarak düzensiz göçmenler gösterilmekte ve yine görsellerde başörtülü bir kız çocuğunun bulunduğu görülmektedir. *Scepter* ve *VOE* benzeri aşırı sağcı söyleme sahip diğer haber siteleri de incelendiğinde, kullanılan görsel ve yazılarla birlikte Müslümanların sadece COVID-19 salgının yayılmasından dolayı sorumlu olmadıkları aynı zamanda Müslümanlara yönelik yardımlar yüzünden diğer insanların yardımlara ulaşamadıkları algısı da yaratılmak istenmektedir. Yaratılmak istenen Müslümanların hayat tarzlarından salgın döneminde de vazgeçemedikleri algısı sadece haber platformlarıyla da sınırlı kalmamakta, *Facebook*, *Twitter* ve *Telegram* gibi sosyal medya ve mesajlaşma yazılımı uygulamalarını kullanan aşırı sağ grupların kendi aralarında iletişim kurdukları sayfalar ve gruplarda da en çok öne çıkan başlıklar arasında bulunmaktadır. Kolayca dezenformasyon yapabilmeyen en uygun olduğu mecralardan olan sosyal medyada paylaşılan yanlış bilgiler ve dezenformasyonla Müslümanların COVID-19 salgınına yaydığı algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada, pandemi döneminde İslamofobinin sosyal medyada yayılmasının farklı araçları incelenecektir.

III. Pandemi Döneminde Çevrim İçi İslamofobik Nefretin Görünüş Biçimleri

Nefret söylemi sadece kamusal alanda veya çevrim dışı ortamda vuku bulmamakta son yıllarda giderek artan bir ivmeyle çevrim içi ortamda da yayılmaktadır. Çevrim içi nefret söylemi türleri incelendiğinde dini, ırkçı, politik ve cinsiyete dayalı dört temel nefret söylemi ön plana çıkmaktadır.²³ Sanal dünyada kişilerin ve grupların dini kimlikleri temelinde nefreti ve/veya şiddeti teşvik etmesi şeklinde tanımlanan dini nefret söylemleri bakımından Müslümanlar nefret söylemine en çok maruz kalan grubu oluşturmaktadır.²⁴ İslamofobik çevrim içi nefret söyleminin yayılmasında büyük bir rol oynayan aşırı sağ aktörler özellikle sosyal medya platformları üzerinden nefret söylemi barındıran farklı tarzlarda içeriklerini ilk olarak kendi grupları içerisinde sonrasında ise sosyal medya genelinde dolaşıma sokmaktadır.²⁵ Aşırı sağ oluşumlar özelinde şiddet içeren grupların üç temel bileşeni bulunmaktadır; kimliklerini inşa etmek ve korumak için bir öteki ihtiyacı, bireye hayatında aradığı önemi kazandıracak ve ister çevrim dışı ister çevrim içi olsun gerçekleştirdiği şiddeti meşrulaştıracak bir anlatı ve bu anlatıyı kabul edecek ve yayılmasını sağlayacak bir ağ.²⁶ Aşırı sağ gruplar öteki olarak gördükleri Müslümanlara yönelik paylaşımlarını kendi çekirdek çevrelerinde başlatarak kısa sürede *Facebook*, *Instagram* ve *Twitter* gibi sosyal medya platformlarının geneline bu ağlar sayesinde yaymaktadır. Poole vd. 2016 yılında yaşanan Brüksel terör saldırısından kısa bir süre sonra *Twitter*'da trend konu (trend topic) olan #stopIslam etiketi içeren tweetlerin içerisinde en çok etkileşime giren 150 adet tweetin sadece 110 aşırı sağ profil tarafından oluşturulup yayıldığını ifade etmektedir.²⁷ Çevrim içi ortam aşırı sağ gruplara sadece içeriklerini yayma fırsatı vermemekte aynı zamanda ağ kurma, finansman sağlama ve potansiyel aşırı sağ adayları keşfetme imkânı da sunmaktadır.²⁸ Anonim olmanın arkasına sığınan aktörler böylece sosyal medya platformlarında doğrudan İslamofobik nefreti yayarken fenomen aşırı sağcı kullanıcılar ise İslam'a ve Müslümanlara yönelik tartışmaların başlatılmasında aktif bir rol oynamaktadır. Marwick ve Lewis, sosyal medyayı manipüle eden grupları inceledikleri çalışmalarında internet trollerini, video oyunu yayıncılarını, Alt-right ideologlarını, komplo teorisyenlerini, sosyal medya fenomenlerini, haber kanallarını ve siyasetçileri işaret etmektedir. Bu manipülatörlerin en çok kullandığı tekniklerin başında ise sosyal medyada kullanılan etiketlerin etkili bir rol oynadığı katılımcı kültürü ve manipülasyonun mizahi yüzü olan “mem”ler gelmektedir. Diğer teknikler arasında ise söylemlerin tabana doğru genişletilmesi için ağları ve bot hesapların

²³ Sergio A. Castaño-Pulgarín, Natalia Suárez-Betancur, Luis Magnolia T. Vega, ve Harvey Mauricio H. López, “Internet, social media and online hate speech. Systematic review,” *Aggression and Violent Behavior* 58, (2021).

²⁴ Karina Horsti, “Digital Islamophobia: The Swedish woman as a figure of pure and dangerous whiteness,” *New Media & Society* 19, sayı:9 (2017).

²⁵ Bertie Vidgen, Taha Yasseri ve Helen Margetts, “Islamophobes are not all the same! A study of far right actors on Twitter,” *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 17, (2022): 1.

²⁶ Arie Kruglanski, Katarzyna Jasko, David Webber, Marina Chernikova ve Erica Molinario, “The Making of Violent Extremists,” *Review of General Psychology* 22, sayı:1 (2018): 107–10.

²⁷ Elizabeth Poole, Eva Haifa Giraud ve Ed de Quincey, “Tactical interventions in online hate speech: The case of #stopIslam,” *New Media & Society* 23, sayı: 6 (2021): 1416.

²⁸ Maura Conway, “Determining the role of the Internet in violent extremism and terrorism: six suggestions for progressing research,” *Studies in Conflict & Terrorism* 25, (2016).

da desteğiyle yaygınlaştırılan yanlış bilgiyi ve malenformasyonu, medyaya olan güvenin azalmasını ve bunların sonucu olarak çevrim içi radikalleşmenin artmasını göstermektedir.²⁹

a. Pandemi Döneminde Dezenformasyon

Pandemi sırasında yaşanan belirsizlikler pek çok yanlış bilginin ve dezenformasyonun ortaya çıkmasına neden olmuş hatta Dünya Sağlık Örgütü genel direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus 14-16 Şubat 2020 tarihinde gerçekleşen Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı açıklamada sadece pandemiyle değil, aynı zamanda infodemiyle de savaştıklarını ifade etmiştir.³⁰ Salgın ve bilgi kelimelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkan infodemi kelimesi, doğru bilginin yanı sıra yanlış bilginin de tıpkı salgın gibi geniş ve hızlı bir şekilde yayılması anlamına gelmektedir. Yanlış bilgi yerine kullanılan sahte haber kavramı, bir haberin sahte olması ile ilgiliyken tam olarak yanlış bilginin ifade ettiği anlamı karşılamamaktadır. Çünkü günümüzde insanların yararlandığı haber akışı sadece medyada yer alan haberler üzerinden değil, sosyal medya platformları ve mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla da gerçekleşmekte aynı zamanda sahte haber sonucunda yayılan yanlış bilginin kasıtlı mı yoksa hata ile mi verildiğinin açıklamasını da tam olarak karşılamamaktadır.³¹ Yanlış bilginin doğru bilgiye eşdeğer gibi görüldüğü durumlarda gerçek veya olgusal olarak doğru algılanabileceğini öne süren Yanlış Bilgilendirme Etkisi kitlelerin algısını yönetme açısından oldukça kritik bir noktada durmaktadır.³² Çevrim içi ortamda giderek yaygınlaşan yanlış bilgiler kısa süreli bir geçerlilik yaratsa da etkileri oldukça uzun sürebilmektedir. Yanlış bilgilendirme daha sonradan tektip edilse bilse çoğu insanın aklında ilk olarak servis edilen haber kalmaktadır. Bununla birlikte yanlış bilgi (misinformation) ile malenformasyon arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Her ikisi de toplumsal yönden zararlı olsa da yanlış bilgi arkasında manipülatif bir boyuttan daha çok dikkatsizlik, denetimsizlik ve hatalar zinciri içerirken malenformasyon bilgi düzensizliğinin kasıtlı bir şekilde dolaşıma sokulmasını ve zarar verme amacı taşımasını ifade etmektedir.³³ Yanlış bilgi ve malenformasyon sonucunda ortaya dezenformasyon çıkmaktadır. Rios vd.'ne göre dezenformasyon, var olan bilgiyi bağlamından çıkarmaya ve aldatmaya dayanmaktadır. En yaygın kullanılan dezenformasyon biçimlerini ise üzerinde oynanmış görüntüler, ses kayıtları ve videolar oluşturmaktadır.³⁴ Pandemi döneminde de Müslümanların yer aldığı videolar özellikle belli hesaplar tarafından paylaşılarak dezenformasyon amacıyla kullanılmıştır. Bu videolar ve fotoğraflar farklı zamanlarda çekilmiş olmasına rağmen pek çoğu pandemi ve sokağa çıkma kısıtlamaların veya

²⁹ Alice Marwick ve Rebecca Lewis, *Media Manipulation and Disinformation Online* (Data & Society Research Institute, 2017),

³⁰ Emre Erdoğan vd., *Infodemi ve Bilgi Düzensizlikleri: Kavramlar, Nedenler ve Çözümler* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2022), 2.

³¹ Erdoğan, *Infodemi*, 8.

³² Danna M. Challies, Maree Hunt, Maryanne Garry ve David N. Harper, "Whatever Gave You That Idea? False Memories Following Equivalence Training: A Behavioral Account Of The Misinformation Effect," *Journal Of The Experimental Analysis Of Behavior* 96, (2011).

³³ Claire Wardle, "Understanding Information disorder," *First Draft*, 22 Eylül 2020, erişim 04 Nisan 2022, <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>

³⁴ Jose Gamir-Ríos, Raquel Tarullo ve Miguel Ibáñez-Cuquerella, "Multimodal disinformation about otherness on the internet. The spread of racist, xenophobic and islamophobic fake news in 2020", *Anàlisi* 64, (2021).

ibadethanelerin kapatıldığı dönemlerde servis edilerek Müslümanlar hakkında spekülasyon yaratma amacı taşımaktadır.

Birmingham City Üniversitesi'nin *Koronavirüs, Korku ve İslamofobi Sosyal Medyada Nasıl Yayılıyor* başlıklı raporuna göre sahte haber teorileri arasında öne çıkan konular şunlardır:

- COVID-19'un yayılmasından camiler sorumludur.
- Müslümanlar COVID-19'un süper yayıcılarıdır.
- Polis, ırkçılıkla suçlanma korkusuyla Müslümanlara olumlu muamelede bulunmaktadır.
- Müslümanlar sosyal mesafe kurallarına uymamaktadırlar.³⁵

Pandemi öncesi dönemde olduğu gibi pandemi sırasında da camilere pek çok saldırı gerçekleşmiştir. Camilere yapılan saldırıların ve gönderilen tehdit mektuplarının yanında camilerin Müslümanların ibadet alanı olmasından ötürü salgının yayılmasına neden olduğunu iddia eden açıklamalar sosyal medyada en çok paylaşılan konuların başında gelmektedir. Polislerin ırkçılıkla suçlanmamak için Müslümanlara müdahale etmek istemedikleri iddiasını incelersek, COVID-19 önlemlerinin uygulandığı süreçte Londra'da polisin, siyahi ve diğer etnik azınlıklardan olan kişilere, orantısızca gözaltı ve para cezası işlemleri uyguladığı görülmektedir. 27 Mart ile 14 Mayıs 2020 tarihleri arasında ihlaller yüzünden 973 kişiye ceza uygulayan Londra polisinin bu cezaların %46'sını nüfusun %59'unu oluşturan beyazlara uygularken, cezaların %26'sını Londra nüfusunun %12'sini oluşturan siyahilere, %23'ünü ise nüfusun %18'ini oluşturan Asya kökenlilere uyguladığı görülmektedir. Baktığımız zaman Londra polisinin ırkçılıkla suçlanmak gibi bir endişesinin olmadığı tam tersine eğer beyaz biri değilseniz ceza kesilme ihtimalinizin arttığı görülmektedir.³⁶

Müslümanların süper yayıcı olduklarına dair dezenformasyonlar çoğunlukla Hindistan'daki Müslüman karşıtları tarafından üretilmektedir. Salgın döneminde Müslümanlara yönelik hem çevrim içi hem de çevrim dışı saldırıların merkezinde bulunan Hindistan'da, iktidardaki milliyetçi Hindistan Halk Partisi (Bharatiya Janata Party, [BJP]) üyeleri Müslümanları virüsü yaydıkları gerekçesiyle hedef göstermektedir. Müslümanlara yönelik sistematik saldırılar sadece fiziksel şiddeti barındırmamakta aynı zamanda hastanelerde Müslüman hastalara karşı ayrımcılık vakaları da yaşanmaktadır.³⁷ *Counterjihad* ve *Stop Islamisation of America* gibi aşırı sağ hareketler tarafından desteklenen ABD'de aşırı sağ haber siteleri Müslüman karşıtı propagandayı çevrim içi olarak yaymakta ve salgın sırasında ülkedeki camilerin ibadete açık kalacağı ama kiliselerin kapanmaya

³⁵ Imran Awan ve Roxana Khan-Williams, "Research Briefing Report 2020: Coronavirus, Fear and How Islamophobia Spreads on Social Media", erişim 12 Ocak 2021, <https://antimuslimhatredworkinggroup.files.wordpress.com/2020/04/research-briefing-report-7-1.pdf>

³⁶ Vikran Dodd, "Met police twice as likely to fine black people over lockdown breaches – research," *The Guardian*, 03 Haziran 2020, erişim 10 Eylül 2020, <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/jun/03/met-police-twice-as-likely-to-fine-black-people-over-lockdown-breaches-research>

³⁷ "Hindistan'da Covid-19'u yaymakla suçlanan Müslümanlar bazı hastanelere alınmıyor," *Euronews*, 25 Nisan 2020, erişim 10 Aralık 2020. <https://tr.euronews.com/2020/04/25/hindistanda-covid-19-u-yaymakla-suclanan-muslimanlar-baz-hastanelere-alinmiyor>

zorlanacağına dair yalan haberler üretmektedir.³⁸ Kanada’da mescit, cami ve Müslüman dernekleri COVID-19 ortaya çıktığından beri sistematik saldırılara uğramaktadırlar. Üstelik bu saldırılar maddi zararların ötesinde Müslümanları sindirmek amacıyla bazı kişiler tarafından camilerin gözetlenmesi ve sosyal medyada canlı yayınlanması boyutuna varmaktadır.³⁹

Diğer dezenformasyonlar arasında aylar önceden kaydedilmiş olmasına rağmen yeni gibi sunulan, Müslümanların COVID-19 kısıtlamalarının yaşandığı dönemde gizlice camilere girip namaz kırdıkları⁴⁰ ile önlemler kapsamında camiler kapatıldığı için sokaklarda ibadet ettiklerine dair görüntüler özellikle *Twitter* hesaplarında ve *Telegram* gruplarında yayılmaktadır. Aşırı sağcı ve İslam düşmanı bir örgüt olan English Defence League’in kurucusu ve eski lideri Tommy Robinson tarafından paylaşılan ve malenformasyon içeren haberler kısa sürede 10 binden fazla görüntülenme sayısına ulaşabilmektedir. Dezenformasyonun oldukça etkili bir silah olduğu özellikle İslamofobik malenformasyona maruz kalan insanların İslam dinine ve Müslümanlara yönelik olumsuz görüşlerinin arttığı görülmektedir.⁴¹

b. İslamofobinin Yayılmasında Kullanılan Etiketler

Etiketler yani *hashtag*’ler gelişen sosyal medya ortamında etkileşime girmek ve gönderileri yaymak açısından önemli bir rol oynamaktadır. Etiketler özellikle güncel bağlantılar oluşturmak ve görüntüleme sayılarını arttırmak için kullanılmaktadır. Kullanıcılar gönderilerinde kelimelerden önce/sonra veya kelime öbeklerinde etiket kullanarak içeriklerini kategorilere ayırmaktadır. Böylelikle farklı hesaplar etiketleri kullanarak belirli konularla ilgili içerikleri sosyal medya platformlarında geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Özellikle *Twitter*, atılan tweetlerde etiketlerin herkese açık bir şekilde yayılmasına ve diğer hesapların gönderilen tweetleri takip etmesine ve görüntülenmesine olanak tanımaktadır.⁴² Siyasal yaşam açısından da etkili olan etiketler özellikle seçim dönemlerinde siyasi partiler tarafından seçmenlere yönelik etkileşime geçme amacıyla kullanılmaktadır. Üstelik araştırmalar göstermektedir ki; aşırı sağ partiler sadece kendi ürettikleri etiketleri kullanarak değil aynı zamanda diğer siyasi görüşe sahip partilerin atmış olduğu etiketleri kullanarak da taraftar kazanmaya çalışmaktadır.⁴³ Pandemi sürecinde de gerek #evdekal gerekse de #masketak tarzında çok sayıda etiket toplumu bilinçlendirme açısından kullanılmıştır. Öte yandan, etiketler özellikle aşırı sağ kullanıcılar tarafından İslamofobik nefretin yayılmasında etki etmektedir. Viral olan İslamofobik ve Müslümanları suçlayıcı etiketler sayesinde Müslümanlar üzerindeki toplumsal baskı artırılmak

³⁸ Rowaida Abdelaziz, “Anti-Muslim Propaganda Is Seeping Into Online Discourse About The Coronavirus,” *Huffpost*, 10 Nisan 2020, erişim 04 Ekim 2020, https://www.huffpost.com/entry/anti-muslim-propaganda-is-seeping-into-coronavirus-coverage_n_5e90b721c5b624efd9a27fab

³⁹ Khaled Al-Qazzaz, “Islamophobia is on the rise during COVID-19,” *Policy Options*, 1 Ekim 2020, erişim 10 Ocak 2021, <https://policyoptions.irpp.org/magazines/october-2020/islamophobia-is-on-the-rise-during-covid-19/>

⁴⁰ Nazia Parveen, “Police investigate UK far-right groups over anti-Muslim coronavirus claims,” *The Guardian*, 05 Nisan 2020, erişim 15 Ocak 2021, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/05/police-investigate-uk-far-right-groups-over-anti-muslim-coronavirus-claims>

⁴¹ Itisha Nagar ve Simran Gill, “Head is Where the Herd is: Fake News and Effect of Online Social Conformity on Islamophobia in Indians,” *Social Sciences & Humanities Open*, (2020).

⁴² Jesse Fox, Carlos Cruz ve Ji Young Lee, “Perpetuating online sexism offline: Anonymity, interactivity, and the effects of sexist hashtags on social media,” *Computers in Human Behavior* 52, (2015): 437.

⁴³ Philipp Darius ve Fabian Stephany, “Hashjacking” the Debate: Polarisation Strategies of Germany’s Political Far-Right on Twitter,” içinde *Social Informatics*. SocInfo Springer, Cham, (2019).

istenmiştir. *Time* dergisinin raporuna göre, özellikle Hindistan ve ABD’den olmak üzere 28 Mart- 3 Nisan 2020 tarihleri arasında atılan 300.000’den fazla tweette etiket olarak #CoronaJihad kullanılmış ve bu etiketin kısa sürede Twitter’da 165 milyon kişi tarafından görüntülenmiş⁴⁴ olması durumun ciddiyetini göstermektedir.

Hindistan’ın yaklaşık %12’sini oluşturan Müslüman nüfus özellikle pandemi dönemi ve öncesinde pek çok çevrim dışı ve çevrim içi saldırıya ve nefret suçuna maruz kalmıştır. Güney Asya’nın önde gelen İslami topluluklarından olan Tebliğ Cemaati, Bangladeş’ten Endonezya’ya pek çok üyeye sahiptir. Yeni Delhi’de 13 Mart 2020’de düzenlenen etkinliklerinin ardından ülkede vaka sayılarının artmasıyla birlikte dikkatler Cemaatin merkezi olan Nizamuddin Camii’sine çevrilmiştir. Özellikle Hindu milliyetçisi gruplar tarafından sosyal medyada komplo teorilerini yaymak için pek çok İslamofobik etiket kullanıldığı görülmektedir.⁴⁵ Bu etiketler sayesinde sadece Hindistan’daki Müslümanlar saldırıya uğramamakta sosyal medyanın etkisiyle küresel çapta Müslümanlar üzerinden komplo teorilerinin üretilmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte, Hindu milliyetçilerinin viral hale getirdiği tweetler ve etiketler aracılığıyla COVID-19’u Müslümanlara ve İslam dinine karşı biz ve öteki ayrımını toplum geneline yayma amacı güttüğü de görülmektedir.⁴⁶

Şekil 3: Equality Labs’in Ortaya Çıkardığı Twitter’da Kullanılan İslamofobik Etiketler

Kaynak: Rowaida Abdelaziz, “Anti-Muslim Propaganda Is Seeping Into Online Discourse About The Coronavirus”, Huffpost, 10 Nisan 2020, https://www.huffpost.com/entry/anti-muslim-propaganda-is-seeping-into-coronavirus-coverage_n_5e90b721c5b624efd9a27fab

⁴⁴ Billy Perrigo, “It Was Already Dangerous to Be Muslim in India. Then Came the Coronavirus,” *Time*, 03 Nisan 2020, erişim 19 Ekim 2021, <https://time.com/5815264/coronavirus-india-islamophobia-coronajihad/>

⁴⁵ Muhammad Saekul Mujahidin, "Islamophobia and allegations against corona virus spread by Muslim minority in India," *AJIS* 6, sayı: 2 (2021): 217.

⁴⁶ Shehmeen Hashmi, Mohsin Hassan Khan ve Mohammedwesam Amer, “Islamophobic Discourses in India During COVID-19 Pandemic: A Case of Tablighi Jamaat,” *Journal of Intercultural Communication Research*, (2023).

ABD merkezli bir Güney Asya dijital insan hakları grubu olan *Equality Labs*'in ortaya koyduğu çalışmaya göre, Müslümanları "virüs bombaları" ile bağlanmış intihar bombacıları olarak tasvir eden ve "#CoronaJihad, #IslamicVirus, #BioJihad ve #MuslimVirus" gibi etiketleri içeren yüzlerce Müslüman karşıtı tweet ile İslamofobik saldırıların COVID-19 döneminde bu bağlamda yeniden üretilmesi istenmektedir.⁴⁷ Çoğunluğu Hindistan kaynaklı ve nefret söylemi içeren bu etiketler, İslamofobi'nin sadece Batı'da değil aynı zamanda Asya'da da büyük bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Her iki farklı bölgede de baskın olan toplumsal gruplar, tehdit olarak gördükleri İslam'ı salgınla bağdaştırarak ve korku yaratarak kendi ideolojilerine meşruiyet kazandırmayı amaçlamaktadır.

c. İslamofobinin Yayılmasında Kullanılan Memler

İnternet memleri özgün görsellerin, çizimlerin, resimlerin, ekran görüntülerinin, film, dizi veya belgesel karelerinin yazılı veya yazısız şekillerde yaratılarak taklit yoluyla çoğaltıldığı dijital öğeler olarak son yıllarda hem popüler dünyanın hem de akademinin ilgisini çekerek dijital kültürün bir parçası haline gelmiştir.⁴⁸ Memler, çevrim içi ortamda aktararak yaygınlaşan, mizahi kültür parçalarıdır.⁴⁹ Türkiye'de 'caps' adıyla bilinen internet memleri sadece belli görselleri ve yazıları barındıran içerikleri değil aynı zamanda geniş bir sosyal medya kültürünü ve tarzını yansıtmaktadır. Dijital platformlar aracılığıyla kolayca hazırlanıp çevrim içi ortamda hızlı bir şekilde yaygınlaşma özelliği olan memler, içerdikleri mizahi unsurlar ve gündeme dair farklı bakış açılarını göstermesi bakımından sanal ortamın popüler araçları haline gelmiştir. Dolayısıyla, pandemi gibi tüm dünyanın gündemini uzun bir süre meşgul eden bir dönemde memlerin ana konusunu da virüs, sokağa çıkma yasakları, kısıtlamalar, hükümetlerin faaliyetleri ve sosyal yaşamın dönüşümü gibi başlıklar oluşturmuştur. Öte yandan, memlerin bu özellikleri onların günümüzün propaganda silahlarına dönüşmesine de yardımcı olmaktadır.⁵⁰ Özellikle aşırı sağ hesaplar ideolojilerini yaymak, ağ oluşturmak ve farklı grupları ötekileştirmek amacıyla memleri efektif bir şekilde kullanmaktadır.⁵¹ İslamofobik memler üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki İslamofobik nefreti yayma amacı taşıyan memler; İslam'ı şiddet ve terörizmle bağdaştırmakta, Müslümanları tektipleştirmekte, İslam'ı kadın düşmanı bir din olarak göstermekte ve Müslümanları insandıştırmaktadır.⁵² Pandemi döneminde yaratılan ve dolaşıma sokulan memler incelendiğinde İslamofobik içerikler taşıyan memlerin başlıca hedeflerinin maske ve başörtüsü, türban, çarşaf gibi kıyafetler nedeniyle kurulan benzerliklerle ilintilendirilen Müslüman kadınlar olduğu görülmektedir. Müslüman kimliğinin görünür olması tıpkı cami ve mescit gibi İslami temsilin açık bir şekilde görünürlüğü

⁴⁷ Rowaida Abdelaziz, "Anti-Muslim Propaganda Is Seeping Into Online Discourse About The Coronavirus," *Huffpost*, 10 Nisan 2020, erişim 04 Ekim 2021, https://www.huffpost.com/entry/anti-muslim-propaganda-is-seeping-into-coronavirus-coverage_n_5e90b721c5b624efd9a27fab

⁴⁸ Asaf Nissenbaum ve Limor Shifman, "Internet memes as contested cultural capital: The case of 4chan's /b/board," *New Media & Society* 19, sayı:4 (2015): 483.

⁴⁹ Patrick Davison, "The Language of Internet Memes," içinde *The Social Media Reader* (New York: New York University Press, 2012).

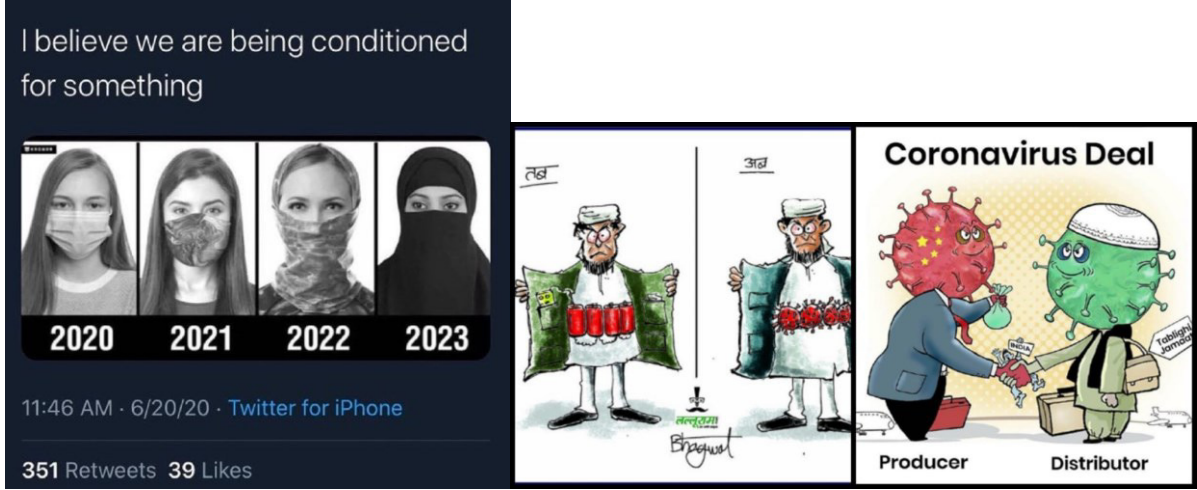
⁵⁰ Michele Knobel ve Colin Lankshear, "Online memes, affinities, and cultural production," *A new literacies sampler* 29, (2007).

⁵¹ Eemeli Hakoköngäs, Otto Halmesvaara ve Inari Sakki, "Persuasion Through Bitter Humor: Multimodal Discourse Analysis of Rhetoric in Internet Memes of Two Far-Right Groups in Finland," *Social Media + Society* 6, sayı:2 (2020).

⁵² Yiğit Cem Eskicioğlu, "İslamofobik Nefret Söylemi Aracı Olarak "Mem"ler," *TRT Akademi* 7, sayı: 15 (2022).

saldırıların oranını da arttırmaktadır. Bu bağlamda Müslüman kadınlar zaten halihazırda çevrim içi İslamofobik nefret suçlarına en çok uğrayan kesimi oluştururken bu durum koruyucu maske üzerinden yapılan benzetmelerde de kendisini göstermektedir.

Şekil 4: Pandemi Döneminde Dolaşıma Sokulan İslamofobik Mem Örnekleri

Diğer önde gelen İslamofobik memleri ise Müslümanları önceden intihar bombacısı pandemi döneminde virüs yayıcısı olarak gösteren içerikler ile İslam'ın COVID-19 karşısında çaresiz kaldığını ve gayrimüslimlerden yardım istediğini ifade eden içerikler oluşturmaktadır. Bunların haricinde virüsün üreticisinin Çin, dağıtıcısının ise Tebliğ Cemaati olduğunu iddia eden memlere rastlanılmaktadır.

SONUÇ

Tüm dünyada uzun bir süredir yükselişte olan İslamofobi, COVID-19 salgını döneminde de özellikle Batı'da ve Güney Asya ülkelerinde aşırı sağ aktörler tarafından medya ve sosyal medya aracılığıyla yeniden üretilmek istenmektedir. Salgının etkisini hissettirmeye başladığı 2020 yılının ilk aylarındaki öngörülemez ortam, İslam ve Müslüman düşmanlığı üzerinden söylemlerini meşrulaştıran aşırı sağ için uygun ortamı hazırlamıştır. Salgın öncesi eylemlerini; terörizm, göç, ekonomi ve işsizlik gibi konular üzerinden korku ve paranoya aracılığıyla meşrulaştırmak isteyen aşırı sağ, salgın döneminde de 1) Virüsün yayılmasından Müslümanları sorumlu göstermek, 2) Müslümanlar yüzünden toplumun diğer kesimlerine yardımların ulaşamadığı ve 3) Salgın döneminde Müslümanlara pozitif ayrımcılık yapıldığı yönünde dezenformasyon üretmektedir. Üstelik Müslümanlara yönelik bu tutum sadece aşırı sağ gruplar ve siyasiler ya da kimlik girişimcileri tarafından gerçekleştirilmemekte aynı zamanda konvansiyonel medyadaki COVID-19 haberlerinde kullanılan görseller ve içeriklerle de yeniden üretilmektedir. Geleneksel medyanın yanında gelişen bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte çok sayıda insana ulaşabildiğiniz sosyal medya uygulamalarında da Müslümanların salgını yaydığına yönelik büyük bir karalama kampanyası; malenfermosyan, etiketlemeler ve memler aracılığıyla gerçekleşmiştir.

COVID-19 döneminde Müslümanlar sadece medya ve sosyal medyadaki dezenformasyonlardan etkilenmemiş ayrıca nefret suçu ve ayrımcılık vakaları da artmıştır. Hâlihazırda her geçen yıl Batı'da çok

sayıda gerekleŒen cami, dernek ve ibadethanelere yönelik saldırıların yanında, İslam'a ve Müslümanlara yönelik nefret suu sayılarının Almanya ve İngiltere gibi geliŒmiŒ ülkelerde salgın döneminde zirveye ulaŒtıđı görülmektedir. COVID-19 döneminde İslamofobinin sosyal medyada doğrudan ve keskin Œekilde gerekleŒtiđi ülkelerin baŒında ise Hindistan gelmektedir. Etiketler zerinden Müslümanların salgını bilerek yaydığı iddiaları ortaya atılmıŒ ve Müslümanlar, "virüs teröristleri" olarak damgalanmak istenmiŒtir. Ayrıca pandemi döneminde bazı hastanelere alınmayan ve ayrımcılığa uğrayan Müslümanların, aynı zamanda dkknları, iŒyerleri yađmalanmıŒ ve Hindistan polisinin Müslümanların Œikyetlerini kayıt altına almadıkları görülmektedir. Sonu olarak, COVID-19 salgını her kesimden insanı etkileyen büyük bir trajedi olmasının yanı sıra Müslümanlara yönelik ayrımcılığı ve dŒmanlıđı da arttırmıŒtır. Pandeminin oluŒturmuŒ olduğu Œartlar İslamofobik aktörlerin sahte haberler, etiketler ve memler aracılığıyla söylemlerinin normalleŒtirilmesine etki etmiŒtir.

KAYNAKÇA

- Abdelaziz, Rowaida. “Anti-Muslim Propaganda Is Seeping Into Online Discourse About The Coronavirus.” *Huffpost*, 10 Nisan 2020. Erişim 04 Ekim 2021. https://www.huffpost.com/entry/anti-muslim-propaganda-is-seeping-into-coronavirus-coverage_n_5e90b721c5b624efd9a27fab
- Abdou, Leila Hadj, Bale, Tim ve Geddes, Andrew Peter “Centre-right parties and immigration in an era of politicisation,” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48, sayı: 2 (2022): 327-40. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1853901>
- Abu-Ras, Wahiba M. ve Suarez, Zulema E. “Muslim Men and Women’s Perception of Discrimination, Hate Crimes, and PTSD Symptoms Post 9/11.” *Traumatology* 15, sayı: 3 (2009): 48–63. <https://doi.org/10.1177/1534765609342281>
- Al-Qazzaz, Khaled. “Islamophobia is on the rise during COVID-19.” *Policy Options*, 1 Ekim 2020. Erişim 10 Ocak 2021. <https://policyoptions.irpp.org/magazines/october-2020/islamophobia-is-on-the-rise-during-covid-19/>
- Awan, Imran ve Khan-Williams, Roxana. “Research Briefing Report 2020: Coronavirus, Fear and How Islamophobia Spreads on Social Media,” Erişim 12 Ocak 2021. <https://antimuslimhatredworkinggroup.home.files.wordpress.com/2020/04/research-briefing-report-7-1.pdf>
- Bähre, Erik. “Dutch superiority the cause of so many Covid-19 infections?” *leidenanthropologyblog*, 20 Ekim 2020, Erişim 22 Mart 2022. <https://www.leidenanthropologyblog.nl/articles/dutch-superiority-the-cause-of-so-many-covid-19-infections>
- Balcı, Ali ve Cicioğlu, Filiz. “Turkey in the discourse of European far right: the uses and abuses of Turkey’s membership process for a counter-hegemony.” *Journal of Contemporary European Studies* 28, sayı: 1 (2020): 100-113. <https://doi.org/10.1080/14782804.2019.1677574>
- British Medical Association. “COVID-19: the risk to BAME doctors”. Erişim 10 Ocak 2021. <https://www.bma.org.uk/adviceand-support/covid-19/your-health/covid-19-therisk-to-bame-doctors>
- Castaño-Pulgarín, Sergio A., Suárez-Betancur, Natalia, Vega, Luis Magnolia T. ve López, Harvey Mauricio H. “Internet, social media and online hate speech. Systematic review.” *Aggression and Violent Behavior* 58, (2021). <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101608>.
- Challies, Danna M., Hunt, Maree, Garry, Maryanne ve Harper, David N. “Whatever Gave You That Idea? False Memories Following Equivalence Training: A Behavioral Account Of The Misinformation Effect.” *Journal of the Experimental Analysis of Behavior* 96, (2011): 343-362. <https://doi.org/10.1901/jeab.2011.96-343>

- Conway, Maura. "Determining the role of the Internet in violent extremism and terrorism: six suggestions for progressing research," *Studies in Conflict & Terrorism* 25, (2016): 77–98.
- Darius, Philipp ve Stephany, Fabian. "Hashjacking" the Debate: Polarisation Strategies of Germany's Political Far-Right on Twitter." İçinde *Social Informatics*, 298-308. 11th International Conference, SocInfo 2019, Doha, Qatar, November 18–21, 2019, https://doi.org/10.1007/978-3-030-34971-4_21
- Davison, Patrick. "The Language of Internet Memes." İçinde *The Social Media Reader*, New York: New York University Press, 2012: 120–34.
- Dodd, Vikran. "Met police twice as likely to fine black people over lockdown breaches – research," *The Guardian*. 03 Haziran 2020. Erişim 10 Eylül 2020. <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/jun/03/met-police-twice-as-likely-to-fine-black-people-over-lockdown-breaches-research>
- ECRI. "ECRI Report On Austria (Sixth Monitoring Cycle)," 7 Nisan 2020. Erişim 10 Eylül 2021. <https://rm.coe.int/report-on-austria-6th-monitoring-cycle-/16809e826f>
- Erdoğan, Emre, Uyan Semerci, Pınar, Eyolcu Kafalı, Bilnur ve Çaytaş, Şaban. *İnfodemi ve Bilgi Düzensizlikleri: Kavramlar, Nedenler ve Çözümler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Eskicioğlu, Yiğit Cem. "İslamofobik Nefret Söylemi Aracı Olarak "Mem"ler," *TRT Akademi* 7, sayı: 15 (2022): 702-31. <https://doi.org/10.37679/trta.1101280>
- Euronews. "Hindistan'da Covid-19'u yaymakla suçlanan Müslümanlar bazı hastanelere alınmıyor," 25 Nisan 2020. Erişim 10 Aralık 2020. <https://tr.euronews.com/2020/04/25/hindistanda-covid-19-u-yaymakla-suclanan-musulmanlar-baz-hastanelere-alinmiyor>
- Fox, Jesse, Cruz, Carlos ve Lee, Young Ji. "Perpetuating online sexism offline: Anonymity, interactivity, and the effects of sexist hashtags on social media." *Computers in Human Behavior* 52, (2015): 436-442, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.06.024>
- Gamir-Ríos, Jose, Tarullo, Raquel ve Ibáñez-Cuquerella, Miguel. "Multimodal disinformation about otherness on the internet. The spread of racist, xenophobic and islamophobic fake news in 2020." *Análisi* 64, (2021): 49–64.
- Gölcü, Abdülkadir ve Çuhadar, Mustafa. "Batı Toplumlarında İslamofobi'nin Üretilmesinde Medyanın Rolü," *Ombudsman Akademik* 7, (2017): 71-99.
- Hakoköngäs, Eemeli, Halmesvaara, Otto ve Sakki, Inari. "Persuasion Through Bitter Humor: Multimodal Discourse Analysis of Rhetoric in Internet Memes of Two Far-Right Groups in Finland." *Social Media + Society* 6, sayı: 2 (2020). <https://doi.org/10.1177/2056305120921575>

- Hashmi, Shehmeen, Khan, Mohsin Hassan ve Amer, Mohammedwesam. “Islamophobic Discourses in India During COVID-19 Pandemic: A Case of Tablighi Jamaat,” *Journal of Intercultural Communication Research*, (2023). <https://doi.org/10.1080/17475759.2023.2198537>
- Herman, Edward S. ve Chomsky, Noam. *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*. İstanbul: Minerva Yayınları, 1999.
- Hopyar, Zehra. “Covid-19 Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri: Birleşik Krallık Örneği,” *Akademik Düşünce Dergisi* 4, (2021): 90-106. <https://doi.org/10.53507/akademikdusunce.913572>
- Horsti, Karina. “Digital Islamophobia: The Swedish woman as a figure of pure and dangerous whiteness,” *New Media & Society* 19, sayı: 9 (2017): 1440–457. <https://doi.org/10.1177/1461444816642169>
- Kalın, İbrahim. "İslamofobi ve Çokkültürlülüğün Sınırları." İçinde *Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi*, ed. John L. Esposito ve İbrahim Kalın, 37-59. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Knobel, Michele ve Lankshear, Colin. "Online memes, affinities, and cultural production," *A new literacies sampler* 29, (2007): 199-227.
- Kruglanski, Arie, Jasko, Katarzyna, Webber, David, Chernikova, Marina ve Molinario, Erica. “The Making of Violent Extremists.” *Review of General Psychology* 22, sayı:1 (2018): 107–20. <https://doi.org/10.1037/gpr0000144>
- Marwick, Alice ve Lewis, Rebecca. “Media Manipulation and Disinformation Online.” *Data & Society Research Institute*, 2017.
- Mujahidin, Muhammad Saekul. "Islamophobia and allegations against corona virus spread by Muslim minority in India." *AJIS* 6, sayı:2 (2021): 207-23.
- Nagar, Itisha ve Gill, Simran. “Head is Where the Herd is: Fake News and Effect of Online Social Conformity on Islamophobia in Indians.” *Social Sciences & Humanities Open*, (2020). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3651297>
- Nissenbaum, Asaf ve Shifman, Limor. “Internet memes as contested cultural capital: The case of 4chan’s /b/ board.” *New Media & Society* 19, sayı: 4 (2017): 483–501. <https://doi.org/10.1177/1461444815609313>
- Office for National Statistics. “Coronavirus (COVID-19) related deaths by religious group, England and Wales: 2 March to 15 May 2020.” Erişim 10 Ocak 2021. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/articles/coronaviruscovid19relateddeathsbyreligiousgroupenglandandwales/2marchto15may2020>
- OSCE. “Hate Crime Laws.” Erişim 13 Aralık 2021. <https://www.osce.org/odihr/36426>
- OSCE. “Hate Crime Against Muslims.” Erişim 13 Aralık 2021. https://www.osce.org/files/f/documents/1/6/373441_1.pdf

- OSCE. “What is Hate Crime.” Erişim 13 Aralık 2021. <https://hatecrime.osce.org/>
- Parveen, Nazia. “Police investigate UK far-right groups over anti-Muslim coronavirus claims.” *The Guardian*, 05 Nisan 2020. Erişim 15 Ocak 2021. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/05/police-investigate-uk-far-right-groups-over-anti-muslim-coronavirus-claims>
- Perrigo, Billy. “It Was Already Dangerous to Be Muslim in India. Then Came the Coronavirus,” *Time*, 03 Nisan 2020. Erişim 20 Eylül 2022. <https://time.com/5815264/coronavirus-india-islamophobia-coronajihad/>
- Poole, Elizabeth, Giraud, Eva Haifa ve de Quincey, Ed. “Tactical interventions in online hate speech: The case of #stopIslam.” *New Media & Society* 23, sayı: 6 (2021): 1415–442. <https://doi.org/10.1177/1461444820903319>
- Poole, Elizabeth ve Williamson, Milly. “Disrupting or reconfiguring racist narratives about Muslims? The representation of British Muslims during the Covid crisis.” *Journalism* 24, sayı: 2 (2023): 262–279. <https://doi.org/10.1177/14648849211030129>
- Runnymede Trust. Commission on British Muslims and Islamophobia. *Islamophobia: A Challenge for Us All: Report of the Runnymede Trust Commission On British Muslims and Islamophobia*. London: Runnymede Trust, 1997.
- Tauscher, Soner. “Islamophobia in Germany: National Report 2020.” İçinde *European Islamophobia Report 2020*, ed. Enes Bayraklı ve Farid Hafez, 353-93. Viyana: Leopold Weiss Institute, 2021.
- Thornycroft, Ryan ve Asquith, Nicole L. “The Dark Figure of Disablist Violence.” *The Howard Journal of Criminal Justice* 54, (2015): 489-507.
- Topal, Fikret, Tauscher, Soner ve Eskicioğlu, Yiğit Cem. “Avrupa’da İslamofobiyi Ölçmek: Bir İndeks Denemesi”, I. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 760-80. Ankara, 2023.
- Van Dijk, Teun A. “Mediating Racism The role of the Media in production of Racism” İçinde *Language, Power and Ideology: Studies in political discourse*, ed. Ruth Wodak, John Benjamins Publishing Company, 1989.
- Vidgen, Bertie, Yasseri, Taha ve Margetts, Helen. “Islamophobes are not all the same! A study of far right actors on Twitter, Journal of Policing.” *Intelligence and Counter Terrorism* 17, (2022): 1-23. <https://doi.org/10.1080/18335330.2021.1892166>
- VOL. “Koran gefährlicher als Corona-FPÖ als macht in Wien Stimmung,” 16 Haziran 2020. Erişim 10 Eylül 2021. <https://www.vol.at/koran-gefahrllicher-als-corona-fpoe-macht-in-wien-stimmung/6648566>.
- Wardle, Claire. “Understanding Information disorder,” *First Draft*, 22 Eylül 2020. Erişim 04 Nisan 2022. <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>